

Ο ΣΑΙΞΠΗΡ ΞΑΝΑΓΡΑΦΕΤΑΙ ΑΠΟ ΜΕΓΑΛΟΥΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

**ΤΟ
ΟΝΟΜΑ ΜΟΥ
ΕΙΝΑΙ
ΣΑΪΛΟΚ**

HOWARD JACOBSON

Μετάφραση
Νίκος Παναγιωτόπουλος

Οι υποσημειώσεις του βιβλίου ανήκουν στον μεταφραστή του βιβλίου.
Για τα περισσότερα παραθέματα από τον *Έμπορο της Βενετίας* του Σαίξπηρ έχει χρησιμοποιηθεί η μετάφραση των Βασίλη Ρώτα και Βούλας Δαμιανάκου (εκδ. Επικαιρότητα).

Ένα

ΕΙΝΑΙ ΜΙΑ ΑΠΟ ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ στον βορρά της Αγγλίας που καλύτερα-να 'σαι-νεκρός-παρά-ζωντανός, με το φως να ξεμυτίζει ανάμεσα σε ουρανό και γη σαν μέσα από σχισμή γραμματοκιβωτίου, ο ουρανός ο ίδιος απίστευτα βαρετός. Σκηνικό ακατάλληλο για τραγωδία, ακόμα κι εδώ που ησυχάζουν οι νεκροί. Δυο άντρες βρίσκονται στο νεκροταφείο, απασχολημένοι με καθήκοντα της καρδιάς. Έχουν το κεφάλι σκυμμένο. Αν θες ν' αποφύγεις τη φαρσοκωμωδία σ' αυτά τα μέρη, είσαι υποχρεωμένος να τα βάλεις με τον καιρό.

Σημάδια αυτής της προσπάθειας είναι χαραγμένα στο πρόσωπο του πρώτου από τους πενθούντες, ενός μεσήλικα με αβέβαιο παράστημα, που άλλοτε περπατάει υπεροπτικά με το κεφάλι ψηλά κι άλλοτε προχωράει σκυφτός, σαν να μη θέλει να τον δουν. Το στόμα του συσπάται παραπειστικά κι αυτό· τη μια στιγμή τα χείλη του συστρέφονται χλευαστικά, την επόμενη χαλαρώνουν μισάνοιχτα, τόσο ευάλωτα στα χτυπήματα όσο τα φρούτα του καλοκαιριού. Είναι ο Σάιμον Στρούλοβιτς — ένας πλούσιος, ευέξαπτος, ευαίσθητος φιλόanthρωπος, που οι εμμονές του έρχονται και παρέρχονται: μια ξεχωριστή συλλογή παλαιών Βί-

βλων και έργων αγγλο-εβραϊκής τέχνης του εικοστού αιώνα, το πάθος για τον Σαίξπηρ (την ιδιοφυΐα του οποίου καθώς και την όψη σεφαραδίτη νταή κάποτε νόμιζε πως μπορούσε να εξηγήσει μονάχα επειδή οι πρόγονοί του είχαν αλλάξει το όνομά τους, που ήταν Σαπίρο, αλλά τώρα πια δεν είναι σίγουρος), διδακτορικά τιμής ένεκεν από πανεπιστήμια στο Λονδίνο, στο Μάντσεστερ και στο Τελ Αβίβ (αυτό του Τελ Αβίβ είναι κάτι για το οποίο ακόμη δεν είναι σίγουρος) και μια κόρη εκτός ελέγχου. Βρίσκεται εδώ για να ρίξει μια ματιά στην πέτρα που έχει πρόσφατα τοποθετηθεί στην κεφαλή του τάφου της μητέρας του, τώρα που έχουν παρέλθει δώδεκα μήνες πένθους. Δεν την έχει πενήσει συνειδητά στη διάρκεια αυτής της περιόδου. Παραήταν απασχολημένος με το ν' αγοράζει και να δανείζει έργα τέχνης· παραήταν απασχολημένος με τα ιδρύματα και τις δωρεές του, ή με το «ευεργετεί», όπως το ονόμαζε η μητέρα του μ' ένα μείγμα περηφάνιας και ανησυχίας (δεν τον ήθελε να σκοτώνεται να μοιράζει χρήματα)· παραήταν απασχολημένος με το να εκτελεί λογαριασμούς με το μυαλό του· παραήταν απασχολημένος με την κόρη του — ωστόσο σκοπεύει να επανορθώσει. Ποτέ δεν είναι αργά να γίνει καλύτερος γιος.

Ή καλύτερος πατέρας. Μπορεί, άραγε, στην πραγματικότητα να ετοιμάζεται να πενήσει την κόρη του; Συμβαίνουν αυτά στις οικογένειες. Ο πατέρας του τον είχε πενήσει για ένα διάστημα. «Για μένα είσαι νεκρός!» Και γιατί; Εξαιτίας του θρησκευάτος της νύφης του. Κι ας μην ήταν ο ίδιος ούτε κατά διάνοια θρησκευόμενος.

«Κάλλιο να 'πεφτες νεκρός στα πόδια μου...»

Θα ήταν όντως καλύτερα έτσι;

Εμείς δεν χορταίνουμε τον θάνατο, σκέφτεται, σέρνοντας τα βήματά του ανάμεσα στις άγραφες ταφόπετρες. «Εμείς» — μια αίσθηση του ανήκειν, για την οποία άλλοτε πληρώνει τη συνδρομή του κι άλλοτε, πάλι, όχι. Φτάνουμε — τυχεροί που είμαστε ζωντανοί— κουβαλώντας τα υπάρχοντά μας σ' ένα ραβδί, κι αμέσως αναζητούμε θέση για να θάψουμε τα παιδιά που μας πρόδωσαν.

Ίσως, εξαιτίας όλης αυτής της οργής που προηγείται της ταφής, να λείπει από αυτό το μέρος η παρηγοριά του κάλλους. Στα φοιτητικά του χρόνια, τότε που το «εμείς» δεν υπήρχε στο λεξιλόγιό του, ο Στρούλοβιτς έγραψε μια εργασία πάνω στο *The Resurrection, Cookham*,¹ του Στάνλεϊ Σπένσερ, θαυμάζοντας τον σάλο στους τάφους του Σπένσερ, τάφους που σφύζουν από δίψα για ζωή, με τους νεκρούς ανυπόμονους γι' αυτό που ακολουθεί. Ετούτο όμως δεν είναι το προαύλιο μιας επαρχιακής εκκλησίας του Μπερκσάιρ· ετούτο είναι το κοιμητήριο για κείνους που δεν περιμένουν Μεσσία στο Γκάτλεϊ, του νότιου Μάντσεστερ, όπου δεν υπάρχει μετά. Όλα τελειώνουν εδώ.

Κρατάει ακόμη λίγο χιόνι στο έδαφος, χιόνι που παίρνει ένα λασπερό μαύρο χρώμα στα σημεία όπου φωλιάζει στον γρανίτη των τάφων. Θα μείνει εκεί ως τις αρχές του καλοκαιριού, αν έρθει ποτέ το καλοκαίρι.

Το δεύτερο πρόσωπο, που βρίσκεται εδώ πολύ πριν έρθει ο Στρούλοβιτς, απευθύνεται γλυκά στην ένοικο ενός τάφου η πέ-

1 Πίνακας του Σερ Στάνλεϊ Σπένσερ (1891-1959).

τρα του οποίου κοντεύει να εξαφανιστεί. Είναι ο Σάιλοκ, ένας εξίσου ενθουσιώδης και παράφορος Εβραίος, αν και ο ενθουσιασμός του τείνει περισσότερο προς το σαρδόνιο παρά προς το σπιτόζικο, και η παραφορά του κοπάζει όταν μπορεί να χαρεί τη συντροφιά της συζύγου του, της Λέα, που είναι θαμμένη βαθιά κάτω από το χιόνι. Είναι λιγότερο διχασμένος μέσα του απ' ό,τι ο Στρούλοβιτς· ωστόσο, ίσως γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, πιο διχαστικός. Δεν υπάρχουν δυο άνθρωποι που να νιώθουν το ίδιο γι' αυτόν. Ακόμα κι εκείνοι που τον απεχθάνονται ανεπιφύλακτα τον απεχθάνονται σε διαφορετικό βαθμό. Έχει οικονομικές έγνοιες που δεν έχει ο Στρούλοβιτς, δεν συλλέγει ούτε Βίβλους ούτε έργα τέχνης, και το βρίσκει δύσκολο να είναι φιλόanthropos όταν οι άλλοι δεν είναι φιλόanthropoi μαζί του, πράγμα που θα έκανε μερικούς να πουν ότι αφαιρεί κάτι από την ουσία της φιλόanthropίας. Για την κόρη του, όσο λιγότερα πει κανείς τόσο το καλύτερο.

Το πένθος του δεν είναι περιστασιακό, όπως του Στρούλοβιτς. Δεν μπορεί να φύγει και να σκεφτεί κάτι άλλο. Γιατί δεν είναι από κείνους που ξεχνούν ή συγχωρούν, ποτέ δεν υπήρξε και ποτέ δεν πρόκειται να γίνει κάτι άλλο.

Ο Στρούλοβιτς, ενώ σταματάει για λίγο να συλλογίζεται, αισθάνεται την παρουσία του Σάιλοκ πριν καν τον δει — ένα χτύπημα στον σβέγκο του, σαν κάποιος ασεβής να του πέταξε χιονόμπαλα στο νεκροταφείο.

Η φράση «Αγαπητή μου Λέα», ριγμένη σαν προσευχή στον παγωμένο τάφο, φτάνει στα αυτιά του Στρούλοβιτς. Θα υπάρχουν πολλές μ' αυτό το όνομα εδώ. Η μητέρα του Στρούλοβιτς

λεγόταν Λέα. Όμως το όνομα ετούτης της Λέα γεννά έναν ακατάβλητο αυτοοικτιρισμό· ο Στρούλοβιτς, ειδήμων της συζυγικής θλίψης και της πατρικής οργής, δεν έχει την παραμικρή αμφιβολία. Η Λέα, που αγόρασε στον Σάιλοκ ένα δαχτυλίδι την εποχή που ερωτοτροπούσαν. Η Λέα, που η κόρη της η Τζέσικα έκλεψε αυτό το δαχτυλίδι για ν' αγοράσει μια μαϊμού. Η Τζέσικα, το πρότυπο της δολιότητας. Ούτε για ολόκληρη αγέλη πιθήκων δεν θ' αποχωριζόταν αυτό το δαχτυλίδι ο Σάιλοκ.

Ούτε κι ο Στρούλοβιτς.

Να που το «εμείς» κάτι σημαίνει για τον Στρούλοβιτς, εντέλει.

Η πίστη που παραβιάζει η Τζέσικα είναι η δική του πίστη.

Αυτά είναι, εν πάση περιπτώσει, τα μόνα στοιχεία αναγνώρισης που χρειάζεται ο Στρούλοβιτς. Σε κάτι τέτοια είναι ξεροκέφαλος. Ο Σάιλοκ είναι εδώ φυσικά, ανάμεσα στους νεκρούς. Εκείνος γιατί δεν ήταν;

Στα έντεκά του χρόνια, μ' ένα πρόωρο μουστάκι, πιο έξυπνος απ' όσο θα περίμενε κανείς, ψώνιζε με τη μητέρα του σ' ένα πολυκατάστημα, όταν εκείνη είδε τον Χίτλερ ν' αγοράζει άφτερ σείβ.

«Γρήγορα, Σάιμον!» τον πρόσταξε. «Τρέξε να φέρεις έναν αστυνόμο, εγώ θα μείνω εδώ για να σιγουρευτώ πως δεν θα την κοπανήσει».

Κανένας αστυνομικός όμως δεν θα πίστευε ότι ο Χίτλερ βρισκόταν στο κατάστημα και ότι, τελικά, ξέφυγε από την άγρυπνη παρακολούθηση της μητέρας του Στρούλοβιτς.

Ούτε ο Στρούλοβιτς είχε πιστέψει ότι ο Χίτλερ βρισκόταν στο

κατάστημα. Όταν γύρισαν στο σπίτι, αστειεύτηκε σχετικά μ' αυτό στον πατέρα του.

«Μην κοροϊδεύεις τη μητέρα σου» του είπε ο πατέρας του. «Αν είπε ότι είδε τον Χίτλερ, είδε τον Χίτλερ. Η θεία σου η Άνι πέρσι έπεσε πάνω στον Στάλιν στην αγορά του Στόκπορτ κι εγώ, όταν ήμουν στην ηλικία σου, είδα τον Μωυσή να κάνει βαρκάδα στη λίμνη του Χίτον Παρκ».

«Αποκλείεται να ήταν αυτός» είπε ο Στρούλοβιτς. «Ο Μωυσής θα είχε κόψει το νερό στα δυο».

Εξυπνάδα για την οποία τον είχαν στείλει στο δωμάτιό του.

«Εκτός κι αν ήταν ο Νώε» φώναξε ο Στρούλοβιτς από την κορυφή της σκάλας.

«Και γι' αυτό» είπε ο πατέρας του «θα μείνεις νηστικός».

Αργότερα η μητέρα του του έφερε κρυφά ένα σάντουιτς, όπως θα είχε κάνει η Ρεβέκκα για τον Ιακώβ.

Ο ηλικιωμένος Στρούλοβιτς κατανοεί καλύτερα την εβραϊκή φαντασία — πώς καταργεί τα χρονολογικά και τα τοπογραφικά όρια, γιατί δεν αφήνει ποτέ το παρελθόν στα περασμένα και γιατί η μητέρα του πιθανότατα να είχε δει τον Χίτλερ. Δεν είναι ταλμουδιστής, αλλά αραιά και πού διαβάζει καμιά σελίδα από μια μικρή ανθολογία με τα καλύτερα κομμάτια. Το καλό με το Ταλμούδ είναι ότι επιτρέπει σ' έναν ριζοσπάστη αντιρρησία, όπως κι αυτός, να τσακώνεται κατά πρόσωπο μ' άλλους ριζοσπάστες αντιρρησίες που έχουν πεθάνει από καιρό.

Τι είπατε ότι πιστεύετε, Ράμπα μπαρ Ναχμάνι; Να πάτε να γαμηθείτε!

Ώστε υπάρχει επέκεινα, τελικά; Ποια είναι η άποψή σας, Ραβί;

Ο Ράμπα μπαρ Ναχμάνι, τινάζοντας από πάνω του το σάβανο του, ανταποδίδει στον Στρούλοβιτς τη χειρονομία με το μεσαίο δάχτυλο.

Πάει καιρός από τότε, και το εδώ είναι πια κάπου αλλού.

Από πού κι ως πού η Λέα έπρεπε να ταφεί ανάμεσα στους νεκρούς του Γκάτλεϊ είναι μια ερώτηση που μονάχα ένας τρελός θα έκανε διακινδυνεύοντας να δυσαρεστήσει τον Σάιλοκ. Οι λεπτομέρειες της ταφής —το πότε, το πού— του είναι εξόχως αδιάφορες. Εκείνη είναι στο χώμα, αρκεί αυτό. Όσο ζούσε, ήταν παντού γύρω του. Νεκρή —πάει καιρός που το πήρε απόφαση— θα συνεχίσει να κάνει το ίδιο. Θα στριφογυρνάει μαζί με τον πλανήτη. Μια αέναη παρουσία, ποτέ μακριά του, όπου κι αν βρεθεί.

Ο Στρούλοβιτς, άγρυπνος κι αχόρταγος, με την ένταση ενός ελάσσονος οργάνου που συνοδεύει κάποιο από τα κύρια όργανα, παρακολουθεί χωρίς να τον βλέπουν να παρακολουθεί. Θα σταθεί όλη μέρα εδώ, αν χρειαστεί. Από τη στάση του Σάιλοκ —τον τρόπο που γέρνει το κεφάλι του, που γνέφει, που κοιτάει αλλού, χωρίς όμως και να κοιτάει κάπου, μ' αυτό το πλάγιο σαν φιδιού βλέμμα— είναι σε θέση να συμπεράνει πως η συζήτηση με τη Λέα είναι συναρπαστική και καθηλωτική, αδιάφορη προς κάθε εξωτερικό γεγονός και διόλου οδυνηρή πλέον — μια τρυφερή αλλά ζωηρή, έως πραγματιστική, αμφίδρομη σχέση. Ο Σάιλοκ ακούει όσο και μιλάει, ζυγίζει όσα του λέει εκείνη, αν και θα

πρέπει να την έχει ακούσει να τα λέει πολλές φορές στο παρελθόν. Έχει ένα τετραδιάκι στο ένα χέρι, τυλιγμένο ρολό, όπως τυλίγουν οι δικηγόροι τα έγγραφά τους ή οι γκάνγκστερ τις δεσμίδες με τα χαρτονομίσματα, και κάθε λίγο και λιγάκι το ανοίγει απότομα, λες κι έχει σκοπό να σκίσει καμιά σελίδα, και της διαβάξει χαμηλόφωνα, καλύπτοντας το στόμα του όπως πνίγει κάποιος ένα γελάκι γιατί ντρέπεται να εκδηλώσει την ευθυμία του. Αν αυτό είναι γέλιο, σκέφτεται ο Στρούλοβιτς, είναι ένα γέλιο που είχε μεγάλο δρόμο να διανύσει — γέλιο εγκεφαλικό. Μια φράση του Κάφκα (τι είναι ένας ακόμα δυστυχιμένος γιος σ' ένα πεδίο μάχης σπαρμένο με δαύτους;) του έρχεται στο μυαλό: *γέλιο χωρίς πνευμόνια πίσω του*. Ίσως σαν του ίδιου του Κάφκα. Σαν και το δικό μου, άραγε; αναρωτιέται ο Στρούλοβιτς. Γέλιο που ξεπηδάει πιο βαθιά κι από τους πνεύμονες; Όσο για τα αστεία, αν πρόκειται για αστεία, είναι αυστηρά προσωπικά. Απλώς, πιθανότατα, άπρεπα.

Εδώ νιώθει σαν στο σπίτι του, ενώ εγώ όχι, σκέφτεται ο Στρούλοβιτς. Σαν στο σπίτι του ανάμεσα στις ταφόπετρες. Σαν στο σπίτι του σ' αυτόν τον γάμο.

Ο Στρούλοβιτς νιώθει να τον περονιάζει η διαφορά ανάμεσα στην κατάσταση του Σάιλοκ και στη δική του. Το δικό του γαμήλιο παρελθόν είναι φτωχό. Αυτός και η πρώτη του γυναίκα είχαν μετατρέψει την κοινή τους ζωή σε μια μικρή κόλαση. Να οφειλόταν, άραγε, στο ότι εκείνη ήταν χριστιανή; («Gai in dreed!» είχε πει ο πατέρας του όταν έμαθε ότι ο γιος του παντρευόταν αλλόθρησκη. «Να πας στην κόλαση!» Κι όχι απλώς στην κόλαση, αλλά

στον πιο πυρωμένο κύκλο της, εκεί που πάνε όσοι παντρεύονται αλλόθρησκους. Και την παραμονή του γάμου άφησε ένα λιγότερο αμφιλεγόμενο μήνυμα στον τηλεφωνητή: «Για μένα είσαι νεκρός».) Ο δεύτερος γάμος του, με την κόρη κάποιου Αβραάμ αυτή τη φορά, που ήταν και ο λόγος για τον οποίο ο πατέρας του ανακάλεσε την κατάρα του και τον αποκάλεσε Λάζαρο στο τηλέφωνο, οδηγήθηκε σε μια απότομη, μουδιασμένη παύση —την αναστολή κάθε συναισθήματος, κάτι πολύ κοντά στο να περιμένεις νέα που εύχεσαι να μην έρθουν ποτέ—, όταν η σύζυγός του έπαθε εγκεφαλικό στα γενέθλια της δεκατετράχρονης κόρης τους, χάνοντας το μεγαλύτερο μέρος της ομιλίας και της μνήμης της, ενώ εκείνος, όπως ήταν αναμενόμενο, έκλεισε οριστικά το συζυγικό μέρος της καρδιάς του.

Γάμος! Είτε χάνεις τον πατέρα σου είτε χάνεις τη σύζυγό σου.

Ο αυτοοικτιρισμός δεν του είναι άγνωστος. Η Λέα είναι πιο ζωντανή για τον Σάιλοκ απ' ό,τι είναι η καημένη η Κέι για μένα, σκέφτεται, και νιώθει το κρύο πρώτη φορά μέσα στη μέρα.

Καθώς παρατηρεί τον Σάιλοκ, διακρίνει ότι υπάρχει ένα σφίξιμο στους μυς της πλάτης και του λαιμού του. Αυτό του φέρνει στον νου έναν χαρακτήρα από κάποιο παλιό αγαπημένο του κόμικς, έναν μποξέρ —ή μήπως ήταν παλαιστής—, που τον σχεδίαζαν πάντα με κυματιστές γραμμές γύρω του, δηλώνοντας ένα δυναμικό πεδίο. Πώς θα σχεδίαζαν εμένα; αναρωτιέται ο Στρούλοβιτς. Ποια σημάδια θ' απέδιδαν αυτό που αισθάνομαι;

WILLIAM SHAKESPEARE

Ο ΕΜΠΟΡΟΣ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Οι εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ παρουσιάζουν το Hogarth Shakespeare Project: τα πιο αγαπημένα έργα του μεγαλύτερου δραματουργού όλων των εποχών ξαναγράφονται από σπουδαίους συγγραφείς όλου του κόσμου.

Hogarth Shakespeare

**«Ποιος είναι αυτός ο τύπος, μπαμπά;
Τι δουλειά έχει εδώ; Προσπαθεί να σε προσηλυτίσει;»**

Η γυναίκα του χαμένη. Η κόρη του εκτός ελέγχου. Ο έμπορος τέχνης Σάιμον Στρούλοβιτς χρειάζεται επειγόντως έναν άνθρωπο για να μιλήσει. Έτσι όταν συναντά τον Σάιλοκ σε ένα νεκροταφείο, δεν διστάζει να τον προσκαλέσει στο σπίτι του. Αυτή θα είναι η αρχή μιας ασυνήθιστης φιλίας...

Ο Στρούλοβιτς προσπαθεί να συμφιλιωθεί με το γεγονός ότι η κόρη του πρόδωσε την οικογένεια και την καταγωγή της, καθώς έπεσε στην αγκαλιά ενός διαβόητου ποδοσφαιριστή, ο οποίος έχει χαιρετήσει ναζιστικά στο γήπεδο. Ο Σάιλοκ εναλλάσσει το πένθος του για τη σύζυγό του με την οργή του για το γεγονός ότι και η δική του κόρη απορρίπτει την εβραϊκή της ανατροφή.

Μια προκλητική και διεισδυτική ερμηνεία του *Έμπορου της Βενετίας*, γραμμένη με τη χαρακτηριστική ειρωνεία του Jacobson, με πρωταγωνιστή έναν Σάιλοκ που διαθέτει διεισδυτικό πνεύμα, πάθος και έντονους προβληματισμούς για θέματα ταυτότητας, πατρότητας, αντισημιτισμού και εκδίκησης.

ISBN 978-618-03-0701-6

9 786180 307016

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 80701